

Prof. dr. Fehmi REXHEPI
(Prishtinë)

**LUFTA E SHQIPTARËVE PËR VETËVENDOSJE E
BASHKIM KOMBËTAR GJATË LUFTËS SË DYTË
BOTËRORE**

Lufta dhe përpjekjet e popullit shqiptar të Kosovës dhe të viseve të tjera në ish-Jugosllavi për vetëvendosje, për çlirim e bashkim kombëtar, nuk kanë pushuar pas shpalljes së Pavarësisë së Shqipërisë (28 Nëntor 1912) e deri më sot. Kjo luftë ka baticat dhe zbaticat e veta, varësisht nga rrethanat e brendshme dhe ato ndërkombëtare. Një ngritje dhe një formë më të organizuar ajo do ta ketë gjatë Luftës së Dytë Botërore kur rrethanat ishin më të favorshme, si për forcat që gjendeshin në anën e Koalicionit Antihitlerian të udhëhequr nga komunistët, ashtu edhe për ato që mbanin një neutralitet, por që nuk donin të lidheshin me Lëvizjen komuniste përmes BRSS-së e Jugosllavisë ngase, siç konstatonte me të drejtë Emin Duraku, masat shqiptare “Komunizmin e konsideronin pansllavizëm”.¹

¹ Shih diskutimin e Emin Durakut në Këshillimin e KK të PKJ për Kosovë, shkurt 1942 në Vitomiricë të Pejës. Originali gjendet në: *Arkivi i Institutit të Historisë së Kosovës* (më tej: *AIHK*), Fondi i Gjakovës, sig, 29, d.nr.1190

Kur është në pyetje kjo luftë patjetër duhet të kthehemi në gjysmën e parë të shekullit XIX kur zënë fill apetitet hegjemoniste serbomëdha dhe malazezomëdha ndaj trojeve shqiptare, të cilat filluan të realizohen krahas konsolidimit dhe zgjerimit territorial të Mbretërisë malazeze dhe të Principatës serbe, sidomos me projektin e Naçertanies së Grashaninit të 1844-ës. Synimet serbo-malazeze u realizuan pjesërisht në vitet 1878 - 1881 dhe më 1912, kur Kosova dhe viset tjera shqiptare u pushtuan nga ushtritë serbe e malazeze. Konferenca e Londrës, më 1913, ia njohu Serbisë dhe Malit të Zi, Kosovën dhe territore të tjera shqiptare.

Me shpartallimin e Jugosllavisë më 1941, edhe njëherë trojet shqiptare u copëtuan, si rezultat i Marrëveshjes së Vjenës,² kur ministrat e Punëve të Jashtme të Gjermanisë dhe Italisë caktuan zonat e interesit të tyre në territorin e Jugosllavisë, duke përfshirë edhe vise të banuara me shqiptarë. Pas disa korrigjimeve të kësaj marrëveshjeje, në maj të vitit 1941 Kosova dhe viset e tjera shqiptare në ish-Jugosllavi u copëtuan në dobi të tri shteteve: Italisë, Bullgarisë dhe Gjermanisë.

Pjesa më e madhe e trojeve shqiptare i takuan zonës okupuese italiane, të cilat iu bashkuan të ashtuquajturës Shqipëri e Madhe (me dekret të mëkëmbësit të mbretit nr. 264, datës 12. VIII. 1941) me 4 prefektura: Pejë, Prishtinë, Prizren dhe Dibër, me 14 nënprefektura dhe 143 komuna. Kësaj zone iu bashkuan edhe trevat e Ulqinit dhe Tuzit. Ky territor kishte mbi 11.780 km², me rreth 520.000 banorë, ku 75% ishin shqiptarë.³

Zonës okupuese gjermane iu bashkëngjitën Qarku i Mitrovicës, ku u përfshinë rrethet e Mitrovicës, Podujevës, Vushtrrisë dhe Tregut të Ri, që hynë në kuadër të Serbisë së

² Kjo marrëveshje u nënshkrua më 21-22 prill 1941 në Vjenë.

³ "Fletorja zyrtare" nr.129, 29.VIII.1941; Ali Hadri, *Lëvizja Nacionalçlirimtare në Kosovë 1941-1945*, Prishtinë 1971, f.97-98.

Nediqit. Në këtë zonë jetonin 135.000 banorë, prej të cilëve 81.000 ose 60% ishin shqiptarë.⁴

Bullgarisë fashiste veç rrethit të Shkupit e Kumanovës, i takoi një pjesë e rrethit të Gjilanit, Kaçanikut, Vitia si dhe Presheva e Bujanoci, ku jetonin rreth 130.000 shqiptarë.⁵

Pas këtij copëtimi të ri të trojeve shqiptare në ish-Jugosllavi, populli shqiptar edhe më tej mbeti i ndarë në disa shtete. Pakënaqësinë e arsyeshme të popullit (sidomos në ato zona që ishin nën Bullgarinë e Serbinë) i shfrytëzoi me kujdes edhe PKJ për të rritur ndikimin e vet.

Edhe shqiptarët e Kosovës dhe të viseve të tjera në ish-Jugosllavi, duke u mbështetur në Kartën e Atlantikut⁶, ku garantohej e drejta për vetëvendosje në bazë të pjesëmarrjes në luftë kundër fashizmit, si dhe në bazë të premtimeve të PKJ-së dhe të garancive të PKSH-së, iu përgjigjën thirrjes së PKJ-së për luftë të armatosur kundër fashizmit, me besim se do të realizojnë të drejtën për vetëvendosje dhe bashkim kombëtar.

Krahas zhvillimit të luftës antifashiste në Shqipëri dhe në Jugosllavi, edhe në Kosovë e në viset e tjera shqiptare në ish-Jugosllavi, filloi lufta e armatosur kundër fashizmit. S'ka dyshim se më të disponuar për luftë kundër fashizmit, për shkak të kushteve e rrethanave, më të vështira, ishin shqiptarët e zonës okupuese bullgare. Atje pothuajse nuk kishte nevojë për t'i bindur për luftë kundër pushtuesit, ngase të gjitha rrymat gjenin pajtueshmëri për çlirim. Kjo provohet edhe me faktin se dëshmori i parë shqiptar dhe heroi i popullit i shpallur në ish-Jugosllavi

⁴ Ali Hadri, *Narodnooslobodilacki pokret na Kosovu 1941-1945*, Prishtinë 1970, f. 82-84; Statisticki godisnjak AKMO 1953, Pristina 1955, f.22.

⁵ Po aty.

⁶ Deklaratë e përbashkët nga takimi Ruzvelt - Cherrchill (14.VIII.1941) mbi parimet e të drejtës së popujve për vetëvendosje, kundër eksploatimit ekonomik dhe nevojën e formimit të OKB-së. Më gjerësisht Vojna Enciklopedija I, Beograd 1970, f.289.

është Bajram Shabani nga Kumanova, i cili u vra në luftë kundër bullgarëve më 14 tetor 1941.⁷

Ndikimi i komunizmit te shqiptarët e këtyre viseve filloi të intensifikohet pas themelimit të PKSH-së. Idetë komuniste i propagandoi një numër jo i vogël nëpunësish e intelektualësh, sidomos mësuesish të ardhur nga Shqipëria pas vitit 1941, shumica e të cilëve ishin simpatizues të PKSH.⁸

Lidhur me organizimin dhe udhëheqjen e luftës së armatosur kundër fashizmit në Kosovë dhe në viset e tjera shqiptare në ish-Jugosllavi, mendojmë se ishte vetëm një rrugë e drejtë dhe e arsyeshme, që PKSH të ftonte dhe ta organizonte edhe popullin e Kosovës dhe të viseve të tjera përreth në luftë kundër nazifashizmit, ashtu siç e organizoi dhe e udhëhoqi popullin e Shqipërisë. Po të udhëhiqej kjo luftë nga PKSH do të eliminohet deri në minimum ndikimi i PKJ-së. Kësisoj njëherë e përgjithmonë qysh gjatë luftës do të bëhet integrimi dhe bashkimi, jo vetëm luftarak i forcave shqiptare, por duke u inkuadruar në të gjitha qelizat e pushtetit, gradualisht do të realizohet edhe e drejta e vetëvendosjes dhe e bashkimit kombëtar i të gjitha trojeve etnike shqiptare, me çka do të evitohet edhe konflikti në mes të rrymave politike shqiptare.

Vendimi i imponuar nga rrethanat ndërkombëtare, “që të pranohej kërkesa e PKJ-së që popullsia e Kosovës dhe e viseve të tjera shqiptare në ish-Jugosllavi të ngrihej në luftë nën udhëheqjen e saj, duke besuar se PKJ do të zbatonte pas lufte, ashtu siç e kishte shpallur, parimin e vetëvendosjes deri në shkëputje”⁹, i kushtoi mjaft shtrenjtë popullit tonë, pasojat e të cilit edhe sot e kësaj dite po ndihen.

⁷ Për rrethanat, disponimin e popullit dhe veprimtarinë e Bajram Shabanit shih gjerësisht: Ramiz Abdyli, *Bajram Shabani*, Shkup 1976.

⁸ Fehmi Rexhepi, “Me ditar dhe pushkë në revolucion”, *Shkëndija*, nr.18 dhe 19, Prishtinë, nëntor, dhjetor 1990, f.20.

⁹ Xhelal Gjeçovi, *Marrëdhëniet shqiptaro-jugosllave në vitet e Luftës Antifashiste Nacionalçlirimtare, nëntor 1941-nëntor 1944*, Tiranë 1986, f.147.

PKJ dhe udhëheqja e saj përmes instruktorëve, të deleguarve e njerëzve të vet që në start u mundua me të gjitha forcat dhe në mënyrë më perfide të përçajë çdo përpjekje për afrim dhe bashkim kombëtar të shqiptarëve.¹⁰ Komunistët jugosllavë kishin gjithnjë parasysh që interesi kombëtar e shtetëror të vihej mbi atë klasor e partiak, çka na duket se nuk ishte karakteristikë edhe për të gjithë komunistët shqiptarë.

Duke u mbështetur në bashkëpunimin e ngushtë që ekzistonte në mes të dy partive komuniste dhe dy lëvizjeve, shqiptarët e Kosovës dhe të viseve të tjera shqiptare iu përgjigjën ftesës së PKJ-së për luftë kundër okupatorit, aq më tepër kur këto ftesa bëheshin edhe nga ana e PKSH-së. Dihet se PKJ në këtë kohë (1941 - 1944) në të gjitha ftesat drejtuar popujve të Jugosllavisë (përfshirë bën vetëm ftesa për kryengritje të armatosur e KQ të PKJ më 4 korrik 1941 ku shqiptarëve fare nuk iu drejtohet), edhe shqiptarëve iu drejtohej si popull e jo si kombësi apo pakicë kombëtare. Në mbështetje të parimeve të vetëvendosjes së popujve, që u afirmua edhe me Deklaratën e njohur të Josip Brozit, të botuar në gazetën “Proleter” më 1942, komunistët shqiptarë dhe simpatizuesit e tyre iu besuan premtimeve dhe iu përgjigjën ftesës së PKJ-së për luftë të armatosur, ndonëse në rrethanat e reja gëzonin shumë më tepër të drejta kombëtare dhe ekonomike se sa në Jugosllavinë e vjetër.¹¹

Kësisoj në zhvillimin e Luftës Antifashiste edhe në Kosovë shqiptarët do të formonin njësitet e tyre të armatosura thjeshtë kombëtare si: Aradha Partizane Nacionalçlirimtare Shqiptare “Zejnel Hajdini”, aradha partizane “Emin Duraku”, Batalioni partizan “Bajram Curri” etj. Ndërsa, shqiptarët e Ulqinit e të Maqedonisë Perëndimore ngushtësisht bashkëpunonin me UNÇSH në një anë, dhe me UNÇJ në anën tjetër.

¹⁰ Fehmi Rexhepi, “Si u tradhtuan shqiptarët gjatë Luftës dhe pas Luftës së Dytë Botërore”, *Veprimi*, nr. 2, Preshevë, 1993, f.12.

¹¹ *Po aty*, f.13.

Ndërkohë, edhe në viset e Tetovës, Dibrës Strugës etj., të banuara kryesisht me shqiptarë, Lëvizja Antifashiste Çlirimtare me gjithë pengesat e vështirësitë me të cilat u ndesh, po vinte duke u rritur. Mbledhja e parë e KQ të PK të Maqedonisë, që u mbajt në mars të vitit 1943, territorin e saj e ndau në pesë zona operative. Viset e Dibrës, Tetovës, Kërçovës etj., që nga pranvera e vitit 1943, përbënin Zonën e Parë Operative të Maqedonisë. Ato në sajë të qëndrimit të shqiptarëve, ishin rajonet ku Lëvizja Antifashiste Çlirimtare mori zhvillim të madh në krahësim me të gjitha viset e tjera të Maqedonisë. Por, megjithatë, komunistët shqiptarë, ndonëse ishin të parët që i dhanë shkëndijën e Luftës Antifashiste Çlirimtare në këto territore, nuk kishin anëtarë të KQ të PK të Maqedonisë, në Komitetin e Partisë të Zonës së Parë Operative dhe, për më tepër, as edhe në sekretariatet e rajoneve Tetovë, Gostivar, Mavrovë dhe Kërçovë, Strugë e Dibër.¹²

Më vonë shprehje konkrete e rritjes së luftës së armatosur të popullsisë shqiptare në territorin e Maqedonisë padyshim ishin edhe luftimet në Dibër nga repartet e Ushtrisë Nacionalçlirimtare të Shqipërisë e ato Maqedonase, ndihma e drejtpërdrejtë e popullsisë së Dibrës, Tetovës, Gostivarit etj., për çlirimin e këtyre qendrave, si dhe formimi në shtator të vitit 1944 i Brigadës së IV me bijtë e popullit shqiptar të këtyre viseve, që ishte nën komandën e Shtabit kryesor të UNÇJ të Maqedonisë. E gjithë kjo ridhte nga fakti se shqiptarët mendonin se do t'i realizonin synimet e veta të kamotshme për çlirimin e bashkimit kombëtar.

Më vonë në Kosovë do të krijoheshin edhe njësi të veçanta më të mëdha ushtarake, politike dhe organe të pushtetit popullor e ushtarak, që paraqisnin një strukturë të mëvetësisë shtetërore e politike, sikurse te popujt e tjerë të Jugosllavisë: Komiteti Krahinor i Kosovës, Shtabi Kryesor i Ushtrisë Nacionalçlirimtare të Kosovës deri te organi më i lartë i pushtetit popullor, Këshilli

¹² Vlado Ivanovski, *Osloboditelna vojna vo zapadna Makedonija, 1941-1944*, Skopje, 1973, f. 129-130.

Krahinor Nacionalçlirimtar për Kosovë e Rrafsh të Dukagjinit. Të gjitha këto organe e institucione në një farë mënyrë ishin për popullin shqiptar në ish-Jugosllavi edhe një provë e garanci se pas përfundimit të luftës do të realizohej e drejta e patjetërsueshme për vetëvendosje dhe bashkim kombëtar.

Tito dhe KQ i PKJ-së përmes të deleguarve të vet, në cilësinë e instruktorëve e veprimtarëve në Shqipëri e Kosovë, si S. Vukmanoviq - Tempo, M. Popoviq, D. Mugosha, V. Stojnić etj., kishin në mbikëqyrje tërë situatën në trojet shqiptare. Përmes tyre ata me mjeshtri ia dolën të minojnë zhvillimin e mëvetësishëm të Luftës Antifashiste në Shqipëri e Kosovë, duke shkaktuar përçarje në mes të rrymave të ndryshme politike shqiptare, si dhe duke minuar çdo aspirate të bashkimit që në start dhe, kështu, duke nxjerrë gjithmonë në plan të parë çështjen klasore e përkatësinë partiake si formë më të përshtatshme për ekspansionizëm neosllav.¹³ Tito gjithashtu nuk la gur pa lëvizur vetëm për të bindur Drazha Mihajloviqin që të mos luftonte kundër UNÇJ-së, duke i ofruar edhe koncesione jo të vogla, ndërsa kur ishin në pyetje shqiptarët vepronte të kundërtën. Me urdhër të tij u mor vendimi i Kryesisë së KAÇKJ-së më 20. X. 1944 për amnistinë e çetnikëve ku thuhej: “U jepet amnisti e përgjithshme të gjithë personave që kanë marrë pjesë në njësitet e Drazha Mihajloviqit”,¹⁴ të cilët pastaj hynë në radhët e UNÇJ-së dhe së bashku me partizanët e Titos kryen gjenocid mbi popullin shqiptar në Kosovë dhe më gjerë.

Një përpjekje drejtë realizimit praktik të së drejtës për vetëvendosje të shqiptarëve të të gjitha viseve u bë në Mbledhjen e Mukjes më 1 - 2 gusht 1943. Aty u arrit marrëveshja në mes të përfaqësuesve të Këshillit të Përgjithshëm Nacionalçlirimtar të

¹³ Fehmi Rexhepi, “Si u tradhtuan shqiptarët gjatë Luftës dhe pas Luftës së Dytë Botërore”, *Veprimi*, nr. 2, Preshevë, 1993, f.12.

¹⁴ Fehmi Rexhepi, “Gjenocidi serbomadhi mbi shqiptarët gjatë Luftës së Dytë Botërore”, *Fjala*, nr.27, qershor 1991, 11.

Shqipërisë dhe të Ballit Kombëtar, për krijimin e Komitetit për Shpëtimin e Shqipërisë, i cili përbëhej nga 6 përfaqësues të Ballit Kombëtar dhe 6 përfaqësues të Frontit Nacionalçlirimtar.¹⁵

Krijimi i një Fronti të përbashkët antifashistë gjithëkombëtar nuk i konvenoi udhëheqjes së PKJ-së, meqë synonte gllabërimin jo vetëm të Kosovës e të viseve të tjera shqiptare në ish-Jugosllavi, por edhe të vetë Shqipërisë. Prandaj, Tito dhe KQ i PKJ-së menjëherë u angazhuan për shkatërrimin e kësaj bërthame të mirëfilltë të unitetit kombëtar. Kjo u realizua kryesisht përmes të deleguarve të PKJ-së, Svetozar Vukmanoviq Tempos, Miladin Popoviç-it, Dushan Mugoshës etj.¹⁶

Një gjë dihej e sigurt: formimi i një komitetit për shpëtim kombëtar me përfaqësues të Ballit Kombëtar, ua prishte planet Titos dhe PKJ-së, ngase përfaqësuesit e Ballit Kombëtar, jo vetëm që nuk do të bënin kurrfarë koncesioni në dëm të Kosovës dhe të viseve të tjera shqiptare në ish-Jugosllavi, por do të pengonin edhe realizimin e këtyre planeve djallëzore.¹⁷

Pra, me insistimin e PKJ-së dhe të dërguarve të saj në Shqipëri, KQ i PKSH-së dhe Këshilli i Përgjithshëm Nacionalçlirimtarë hodhën poshtë vendimet e Mukjes, çka e vërtetoi më vonë edhe Konferenca e Dytë Nacionalçlirimtare në Labinot (shtator 1943).¹⁸ Në një situatë të tillë forcat nacionaliste e demokratike shqiptare, kur panë se nuk ishte e mundur të krijohej një front i përbashkët me komunistët, për shkak të varësisë së madhe të tyre nga PKJ, u detyruan të bënin plane dhe përpjekje të reja, për të realizuar të drejtën e vetëvendosjes, sidomos të shqiptarëve të Kosovës dhe të viseve të tjera në ish-Jugosllavi. Në kushte e rrethana të reja që u krijuan pas kapitullimit të Italisë, në

¹⁵ *Historia e popullit shqiptar*, vëll. II, Prishtinë 1969, f. 174; Ali Hadri, *Historia e popullit shqiptar*, Prishtinë 1971, f. 134-136.

¹⁶ F. Rexhepi, "Si u tradhtuan shqiptarët gjatë Luftës ...", f.13.

¹⁷ Po aty.

¹⁸ *Historia e popullit shqiptar...*, vëll.II, f.715-716; A. Hadri, *Historia e popullit shqiptar...*, f.136.

Prizren, më 16 shtator 1943 u mbajt Kuvendi Themelues i Lidhjes së Dytë të Prizrenit, ku morën pjesë përfaqësuesit të Dibrës, Prizrenit, Prishtinës, Pejës, Mitrovicës dhe Sjenicës.¹⁹

Në bazë të statutit, Lidhja e II e Prizrenit “kishte për qëllim mbrojtjen e tokave të liruara si dhe të tokave të tjera në ish-Jugosllavi. Si mjet për këtë qëllim do të përpiqet të mbledhë dokumente për shqiptarësinë e viseve në fjalë dhe të organizojë popullin fizikisht e moralisht për mbrojtjen...”²⁰. Këtë qëndrim forcat e Lidhjes së II të Prizrenit e zbatuan edhe në praktikë, sidomos pas kapitullimit të Bullgarisë fashiste, kur vija e kufirit në periudhën shtator nëntor 1944 u shty përgjatë hekurudhës Shkup, Bujanoc. Këta kufij që përafërsisht ishin edhe kufij etnikë u mbrojtën nga forcat ushtarake të Lidhjes prej sulmeve të njësiteve partizano - çetnike, serbo - maqedonase dhe bullgare deri në gjysmën e nëntorit 1944, kur edhe u shua veprimtaria e saj. Lidhja e Dytë e Prizrenit nuk ishte organizatë tradhtare për krijimin e Shqipërisë së Madhe, siç e konsideron Sinan Hasani në librin e tij pamflet “Kosova të vërtetat dhe mashtrimet, Prishtinë 1986, por një organizatë që përpiquej për një Shqipëri etnike, pra as të madhe as të vogël, por normale.

Përmes organizatës Lidhja e Dytë e Prizrenit forcat nacionaliste e demokratike të kombit bënë një përpjekje konkrete për të realizuar për Kosovën dhe viset e tjera në ish-Jugosllavi, ruajtjen e bashkimit me shtetin amë, ani pse ai ishte realizuar në rrethana specifike të Luftës së Dytë Botërore si dhe të ruajtjes së integritetit të trojeve shqiptare. Në organet e Lidhjes bënë pjesë përfaqësuesit e të gjitha trojeve shqiptare në bazë të delegimit.²¹

Aktiviteti dhe veprimtaria e Lidhjes së Dytë të Prizrenit, si duket ua kishte çrregulluar mjaft planet forcave komuniste dhe udhëheqësve të Luftës Nacionalçlirimtare në Kosovë e Shqipëri,

¹⁹ Tahir Zajmi, *Lidhja e Dytë e Prizrenit*, Bruxelles, 1964, f.39.

²⁰ *Po aty*, f.45.

²¹ Shih statutin e Lidhjes së Dytë të Prizrenit, T. Zajmi, *Lidhja e II ...*, f.45-51.

që ishin nën tutelën e PKJ-së. Kështu, për të minimizuar sa më shumë autoritetin e Lidhjes së Dytë të Prizrenit, që kishte arritur sidomos te populli i Kosovës, Fadil Hoxha në fletushkën “Liria” në tetor 1944 botoi artikullin me titull “Qëllimet e kolonës së pestë dhe Kongresi i Prizrenit”, ku me një fjalor fyes sulmon udhëheqësit e kësaj organizate. Ai gjithashtu në këtë artikull paralajmëron se “popujt e Kosovës do të organizojnë një konferencë (ligë), ndoshta jo në Prizren, e cila do të ketë rendësi më të madhe se ajo e vitit 1878 (.....). Kjo do të jetë konferencë e vërtetë e popullit tonë e cila do të na sigurojë lirinë dhe pavarësinë e plotë”.²²

S’ka dyshim se ky ishte një paralajmërim për organizimin e Konferencës së Bujanit. Si duket mbajtja e saj jo vetëm u përshpejtua, por ishte edhe një kundërvënie ndaj Lidhjes së II të Prizrenit, që kishte për qëllim edhe minimizimin e rezultateve të saj.

Vendimi për mbajtjen e Konferencës Themeluese, gjegjësisht për formimin e Këshillit Krahinor Nacionalçlirimtar, u mor në Këshillimin e Komitetit Krahinor për Kosovë, të mbajtur në Sharr më 4, 5 e 6 nëntor 1943. Konferenca u mbajt në Bujan të Malësisë së Gjakovës më 31. XII. 1943 dhe 1 e 2 janar 1944.²³ Në Konferencë morën pjesë 49 delegatë që përfaqësonin të gjitha viset shqiptare në ish-Jugosllavi, prej të cilëve 43 ishin shqiptarë e 6 të tjerë. Kjo strukturë i përgjigjej plotësisht edhe strukturës së popullsisë së trojeve etnike shqiptare në këtë kohë.

Konferenca ishte kuvend i përfaqësuesve të rrymave dhe të gjithë popujve të Kosovës ku u vendos për të ardhmen e Kosovës në bazë të të drejtës për vetëvendosje. Ky vendim u mor në kohën dhe në momentin e duhur ngase tashmë shumica e komunistëve

²² Lirija - Slloboda, Organ i Frontit Antifashist Nacionalçlirimtar të Kosovës, tetor 1944; Zbornik I, libri XIX. Dok. 55 f.296-300.

²³ Shih *Këshillat nacionalçlirimtare në Kosovë e Metohi 1943-1953*, Prishtinë, 1955 f. 7-212.

dhe të organizatorëve të LNÇ-së në Kosovë kishin filluar t'i hetojnë djallëzitë e PKJ-së ndaj shqiptarëve dhe trojeve të tyre.

Dokumenti më i rëndësishëm me të cilin shprehet qartë kërkesa e shqiptarëve për vetëvendosje e bashkim kombëtar, është Rezoluta ku konstatohet se: “Kosova e Rrafshi i Dukagjinit është një krahinë e banueme në pjesë më të madhe nga populli shqiptar, i cili si gjithmonë, ashtu edhe sot dëshiron me u bashkue me Shqipërinë. Prandaj e ndiejmë për detyrë me i tregue rrugën e drejtë që duhet me e ndjekë populli shqiptar për me i realizue aspiratat e veta. Rruga e vetme, pra, që populli shqiptar i Kosovës dhe i Rrafshit të Dukagjinit të bashkohet me Shqipërinë është lufta e përbashkët me popujt e tjerë të Jugosllavisë kundër okupatorit dhe rrobtarëve të tij, sepse kjo është e vetmja rrugë për me fitue lirinë, kur të gjithë popujt, pra edhe shqiptarët do të kenë mundësi të deklarohen mbi fatin e vet, me të drejtën e vetëvendosjes deri në shkëputje. Garancion për këtë janë UNÇJ, si dhe UNÇSH, me të cilën është ngushtë e lidhur. Pos kësaj për këtë garantojnë aleatët tanë të mëdhenj: Bashkimi Sovjetik, Britania e Madhe, dhe Amerika²⁴ (Karta e Atlantikut, Konferenca e Moskës dhe e Teheranit)”,²⁵ përfundon Rezoluta.

Përkundër këtyre garancive të forta të Rezolutës, si dhe fakti se në konference mori pjesë edhe përfaqësuesi i misionit ushtarak anglez pranë Shtabit Kryesor të Ushtrisë Nacionalçlirimtare të Kosovës e Dukagjinit, i cili pasi iu lut

²⁴ Këshilli popullor i KAKM, 1943-1953, Prishtinë 1955, f.10.

²⁵ Prej 19-20 tetor 1943 në Moskë u takuan ministrat e Punëve të Jashtme të Britanisë së Madhe, Bashkimit Sovjetik dhe SHBA-ve që në esencë ishte takim përgatitor për konferencën e tre të mëdhenjve në Teheran që u mbajt prej 28.XI. - 1.XII.1943, ku u shqyrtuan të gjitha çështjet ushtarake dhe politike botërore. Evropa ishte në qendër të vëmendjes. Aty u diskutua për zhvillimin e luftës, hapjen e Frontit të Dytë dhe ndarjen e botës në sfera të interesit. Pati mospajtime sidomos rreth hapjes së Frontit të II. Aleatët vendosën t'i shtojnë ndihmat UNÇJ-së në material ushtarak, ushqim, pajisje dhe në bartjen e të plagosurve në Itali. Kjo do të thotë pranim i UNÇ-së si ushtri aleate, sidomos nga SHBA (shih: *Vojna Enciklopedija*, 9, Beograd 1975, 668-669).

përfaqësuesve të popullit që të vazhdojnë luftën për liri e pavarësi të vendit, premtoi se për këtë “përpjekje fisnike do të keni përkrahjen tonë të plotë si aleat”.²⁶ Përkundër premtimeve dhe garancive ndërkombëtare, siç dihet, Rezoluta dhe vendimet e Bujanit u kontestuan menjëherë nga ana e KQ të LKJ-së, të cilët në strategjinë e vet qysh me kohë kishin vijëzuar jo vetëm ruajtjen e kufijve të Jugosllavisë së vjetër, por edhe zgjerimin e tyre²⁷.

Kështu, në letrën e 28 marsit të vitit 1944, KQ i PKJ-së ia tërhoqi vërejtjen Komitetit Krahinor të Kosovës se “nuk është dashtë të krijoni Komitet Krahinor, nga se territori juaj nuk asht një qark kompakt. Nga Rezoluta nuk asht i qartë karakteri i Këshillit Krahinor Nacionalçlirimtar. Ky Këshill mund të jetë vetëm iniciativ, vetëm organ i unitetit politik të masave, por nuk guxojmë t’i japim atij karakter pushteti, edhe pse ai duhet të udhëheqë këshillat aty ku ekzistojnë”.²⁸ Në vazhdim të letrës jepen sugjerime se si t’i qasen kosovarët çështjes nacionale, duke e popullarizuar KAÇKJ-në dhe vendimet e tij, të cilat: “u sigurojnë barazi të gjithë popujve dhe u mundësojnë të drejtën për vetëvendosje”.²⁹ Më tutje në letër insistohet që të mos “flitet për bashkimin me Shqipërinë dhe për caktimin e kufijve në mes të Shqipërisë e Jugosllavisë - të dyja të okupuara”.³⁰ Me këtë letër, siç shihet, KQ i PKJ-së haptas u mohonte të drejtën e vetëvendosjes shqiptarëve të Kosovës dhe të viseve të tjera në ish-Jugosllavi, duke u mundur t’i lidhë me vendimet e Mbledhjes së

²⁶ Arkivi i Institutit të Historisë së Kosovës (më tej: AIHK), d.1316; A. Hadri, *Këshillat Nacionalçlirimtare në Kosovë...*, f. 84.

²⁷ Këtë qëllim ajo e realizoi në praktikë duke i zgjeruar kufijtë e vet në bregdetin Adriatik për 8262 km². Krah. *Vojna Enciklopedija...*, 4, f.79.

²⁸ ZBORNIK, 1. XIX, Beograd, 1969, d.104, f.462-463, letra e dërguar dhe e nënshkruar nga Milovan Gijlasi në emër të KQ të PKJ-së.

³ *Po aty*, f.463.

³⁰ *Po aty*, f.464

II të KAÇKJ-së, edhe pse ata nuk kishin marrë pjesë dhe as që u përmendën në këtë mbledhje³¹.

Kundërvënie e drejtpërdrejtë ndaj vendimeve dhe Rezolutës së Bujanit, në këtë frymë, është edhe artikulli i Pavle Joviqeviçit “Kosova dhe Metohia dhe vendimet e Mbledhjes së II të KAÇKJ-së”, që u botua në fletushkën “Lirija” në nëntor të vitit 1944³². Në këtë artikull programatik në frymën dhe vijën politike të PKJ-së, Pavle Joviqeviçi përpigëj me çdo kusht që çështjen e shqiptarëve të Kosovës dhe të viseve të tjera ta lidhë sa më fortë me vendimet e Mbledhjes së Dytë të KAÇKJ-së, në mënyrë që më vonë të realizoheshin më lehtë qëllimet ekspansioniste ndaj viseve shqiptare. Ai nuk ngurroi të shkojë aq larg sa edhe të konstatonte se me vendimet e mbledhjes së II të KAÇKJ-së “shqiptarëve të Kosovës u garantohen të drejtat e pakicave kombëtare”³³. Është me interes të theksohet fakti se për herë të parë gjatë Luftës së Dytë Botërore shqiptarët e Kosovës nominohen si pakicë kombëtare. S’ka dyshim se ky është një degradim i çështjes kombëtare shqiptare. Të drejtën për vetëvendosje shqiptarët, sipas Pavlit, do ta siguronin “vetëm me luftën e vet kundër okupatorit”. Gjithashtu ai konstaton se “të gjithë çështjet kontestuese vetë popujt përmes përfaqësuesve të vetë të vërtetë mund dhe do t’i zgjidhin me marrëveshje”³⁴.

Pavle Joviqeviçi harronte se vetë kishte marrë pjesë në Konferencën e Bujanit, ku përfaqësuesit e popujve të Kosovës kishin vendosur për të gjitha këto çështje. Si rezultat i atyre vendimeve të drejta të Bujanit, LANÇ në Kosovë dhe në viset e tjera shqiptare kishte marrë hov dhe tani, në nëntor të vitit 1944, si

³¹ Mbledhja e II e KAÇKJ u mbajt në Jajcë të Bosnes më 29-30 nëntor 1943 që d.m.th. një muaj para Konferencës së Bujanit. Shih Branko Petranovic – Č – Štrbac, Istorija socialisticke Jugoslavije, Dokumenti, Beograd, 1977, f.20.

³² Zbornik I, libri 19, dok. 205, f.714-724.

³³ Po aty, f.723

³⁴ Po aty, f.724.

Shqipëria ashtu edhe Kosova, me forca të veta, u çliruan ndër të parat nga pushtuesit fashistë.

Pas çlirimit të Kosovës nga fashizmi forcat shoviniste partizano - çetnike, që kishin depërtuar në të gjitha porët e organeve të PKJ-së dhe që nuk mund të pajtoheshin me gjendjen e krijuar, sidomos kur duhej të realizoheshin në praktikë vendimet e Bujanit, filluan të depërtonin në trojet shqiptare duke inskenuar edhe konflikte të armatosura për të pasur alibi për të bërë masakra, terror, dhunë, deri në gjenocid, mbi popullin shqiptar³⁵. Në këto kushte populli i Kosovës edhe një herë, që nga tetori i vitit 1944 e deri në pranverë 1945, u masakrua pamëshirshëm, këtë herë nga njësitë partizane të UNÇJ-së, në kuadrin e të cilave nuk ishte i vogël numri i çetnikëve, të cilët, në vend të kurorës mbretërore, kishin vënë në ballë pesëcepëshin e kuq, komandantët e të cilëve urdhëronin ushtarakët e vet në teren që “t’i përçajnë sa më shumë shqiptarët”³⁶. Apo ata që deklaroinin me mburrje se “kemi urdhër me i vra 50% të shqiptarëve”³⁷.

Në një situatë të tillë që ishte e padurueshme, populli shqiptar u detyrua të bëjë rezistencë spontane, e cila u përhap gati në të gjitha viset e banuara me shqiptarë në ish-Jugosllavi, rezidencë e cila në disa vise mori përmasa të kryengritjes popullore. Në këto rrethana komandanti I SHKAP të UNÇJ-së Josip Brozi, për t’i realizuar plotësisht qëllimet pushtuese ndaj viseve etnike shqiptare edhe për të penguar bashkimin e Kosovës me Shqipërinë më 8 shkurt 1945, vendosi administrimin ushtarak në Kosovë dhe kështu krijoi të gjitha parakushtet për aneksimin e saj.

³⁵ Fehmi Rexhepi, *Teror i žrtve naroda Kosova 1941-1945, Kosova zrtva*, Zagreb, 1991, f.44-45.

³⁶ Arkivi i Maqedonisë, Shkup, Dokumenti 3313.

³⁷ Arkivi i Institutit të Historisë, Prishtinë me tej aihp, d. 335, nr.1305, letër e Melihate Dedës dërguar Komitetit Krahinor, dhjetor 1944.

Pra, në fund të Luftës së Dytë Botërore, edhe njëherë shqiptarët e Kosovës dhe të viseve të tjera në ish-Jugosllavi, jo vetëm që nuk u bashkuan me Shqipërinë, sipas vendimeve të Lidhjes së II të Prizrenit dhe të Konferencës së Bujanit, por u copëtuan dhe u ndanë në katër njësi të Federatës Jugosllave (Kosovë, Serbi, Mali i Zi dhe Maqedoni). Për të ligjësuar pushtimin e trojeve shqiptare para opinionit botëror, udhëheqja më e lartë e PKJ-së në bashkëpunimin me udhëheqjen partiake e ushtarake të Kosovës (në të cilën kishte bërë ndryshime të mëdha kuadrosh dhe tani ishte kryesisht në duart e kuadrove serbo - malaziase), organizoi Konferencën e njohur të Prizrenit në korrik të vitit 1945, ku me forcën e armëve u mor vendimi mbi aneksimin e Kosovës nga ana e Serbisë.

Mund të përfundojmë se të gjitha forcat e organizuara politike shqiptare kishin një qëllim: çlirimin dhe bashkimin kombëtar. Të gjitha palët kishin garanci nga aleatët e vet, mirëpo me të përfunduar lufta këto garanci do të shkeleshin nga vetë ata që i kishin dhënë, vetëm e vetëm për t'i kënaqur apetitet serbomëdha ndaj trojeve shqiptare.

Kështu populli ynë i ndarë u detyrua të vazhdojë luftën për të realizuar të drejtën e tij të natyrshme për vetëvendosje dhe bashkim kombëtar.

